УДК 343.9 (477)

О.М. ІГНАТОВ, канд. юрид. наук, Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ

ДЕТЕРМІНАЦІЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ ОВС ПОЗА СФЕРОЮ СІМЕЙНО- ПОБУТОВИХ ВІДНОСИН ТА НЕ ПОВ'ЯЗАНІ З СЛУЖБОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Ключові слова: насильницькі злочини, працівники органів внутрішніх справ, сімейно-побутові відносини, службова діяльність

Аналіз статистичних даних і судової практики [1, 2] показав, що злочинні діяння працівників органів внутрішніх справ являють собою не поодинокі випадки, а частину злочинності як негативного соціального явища з властивою йому певною сталістю. Причому, пропорційність злочинних діянь працівників органів внутрішніх справ, що постійно зберігається, вказує на закономірність походження відповідних статистичних процесів, визначаючи системний характер цього негативного явища. Це, враховуючи ступень та характер суспільної небезпеки цього виду злочинів (особливо насильницьких), обумовлює актуальність дослідження протиправної поведінки працівників органів внутрішніх справ з метою пошуку найбільш ефективних заходів протидії.

У вітчизняній науці різні аспекти протидії протиправній поведінці працівників ОВС України досліджувалися у роботах М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, В.П. Ворушила, О.Ф. Гіди, Д.О. Кобзіна, О.А. Мартиненка, В.С. Медведєва, О.В. Негодченка, О.С. Новакова, О.Ю. Синявської, С.А. Шалгунової та ін. Однак, на наш погляд, при дослідженні даного виду злочинів необхідно враховувати не лише особливості, пов'язані з тим, що ці

злочини вчиняються представниками стійкої, соціально-корпоративної, відособленої групи осіб-працівниками органів внутрішніх справ. Дослідження насильницьких злочинів, що вчиняються працівниками ОВС, з нашої точки зору, слід проводити з урахуванням того, що залежно від сфери суспільних відносин, у якій працівником органів внутрішніх справ вчиняється злочин, доцільно поділити всю масу злочинів на три відносно самостійних кримінологічні групи, які мають свої специфічні особливості детермінації, що в свою чергу обумовлює відповідну диференціацію заходів протидії. Метою даної публікації є аналіз особливостей насильницьких злочинів, що вчиняються працівниками ОВС поза сферою сімейно-побутових відносин та не пов'язаних з службовою діяльністю. Саме виявлення та врахування зазначених особливостей дозволить визначити основні напрямки та розробити найбільш ефективні заходи протидії цьому негативному явищу.

З урахуванням зазначеного, на наш погляд, насильницькі злочини, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ, доцільно поділити за місцем вчинення на такі групи: 1) у зв'язку зі службовою діяльністю (катування, примушування до дачі показань; перевищення влади або службових повноважень, пов'язане з насильством тощо); 2) у сфері сімейно-побутових відносин (хуліганство, завдання тілесних ушкоджень, вбивство тощо); 3) поза сферою сімейно-побутових відносин та не пов'язані зі службовою діяльністю (грабіж, розбій, вимагання тощо). Дотримання такої схеми аналізу детермінант протиправної поведінки працівників органів внутрішніх справ дозволить комплексно оцінити увесь спектр криміногенних чинників вчинення злочинів даного виду.

Загальні фактори детермінації злочинів, що розглядаються, достатньо широко розглянуті в кримінологічній літературі. Тому у рамках даної публікації вважаємо доцільним зупинитися на специфіці детермінації насильницьких злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ поза сферою сімейно-побутових відносин та не пов'язані з службовою діяльністю.

На наш погляд, одним із домінуючих фак-

торів детермінації насильницьких злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ поза сферою сімейно-побутових відносин та не пов'язаних із виконанням службових функцій, є *гіпертрофована професійна корпоративність працівників органів внутрішніх справ*.

За даними, отриманими нами в ході дослідження, характерною особливістю злочинів даного виду є груповий характер їх вчинення. Так, 91 % грабежів було вчинено працівниками органів внутрішніх справ у групі (причому, у 15 % випадків група складалася із чотирьох і більше осіб). У групі було вчинено абсолютну більшість розбійних нападів (у 35 % випадків кількість членів групи складала три і більш особи), а також 87,5 % вимагань та 66 % зґвалтувань. Необхідно зазначити, що 57 % насильницьких злочинів вчинялися працівниками ОВС у групі з іншими колегами. У 35 % випадків - при наявності свідків-колег (причому в 30 % випадках свідки схвалюють або заохочують до продовження злочинних дій).

При розробці заходів попередження, на наш погляд, слід враховувати, що *негативна корпоративність працівників щодо девіантної поведінки колег формується ще на стадії професійного навчання*. Проведене нами опитування 500 випускників ВНЗ МВС України висвітлює, що кожний четвертий працівник органів внутрішніх справ ще на самому початку кар'єри не лише лояльно ставиться до вчинення колегами насильницьких злочинів, але й готовий активно підтримувати такі дії. Так, на запитання "Які будуть Ваші дії, якщо Ваш колега вчинить насильницький злочин?", 14,5 % відповіли - не буду звертати на це жодної уваги, а 13 % респондентів відповіли, що зроблять все, щоб про це ніхто не дізнався. Далі в практичній діяльності такі негативні професійні установки знаходять реальне відображення, що підтверджують наведені вище дані. Нерідко молоді працівники, навіть розуміючи протиправність дій старших товаришів зі служби, не хочуть загострювати, а то й псувати з ними стосунки, тому самі стають співучасниками злочинів.

Негативний морально-психологічний клі-

мат у трудовому колективі. В останні роки органи внутрішніх справ поповнилися великою кількістю молодих кадрів, які, як відзначають вчені, принесли з собою різноманітні, часом суперечливі, світоглядні установки, де перемішані поверхові знання та взаємозамінні ціннісні орієнтації, що використовуються серед приватних підприємців, у тому числі зайнятих у сфері "тіньового" та кримінального бізнесу. Такий світогляд усе більше поширюється серед особового складу органів внутрішніх справ [3, с.143, 150]. Саме збільшення сьогодні в лавах працівників органів внутрішніх справ працівників з таким світоглядом обумовлює існування негативної корпоративності щодо девіантної поведінки колег та навіть вчинення ними злочинів.

На нашу думку, дефекти морально-психологічного клімату в підрозділах ОВС здебільшого обумовлюються саме негативними особистісними якостями окремих членів колективу, ніж специфікою службової діяльності. *Адже дефекти морально-психологічного клімату спостерігаються в колективах працівників органів внутрішніх справ і на стадії навчання*.

Так, 38,8 % опитаних нами випускників ВНЗ МВС України вказали, що соціально-психологічний клімат у колективі часто характеризується: конфліктністю – 10,1 %; боротьбою за вплив на оточуючих – 2,7 %; нестатутними відносинами – 4 %; байдужістю – 14 % та конкуренцією – 8 %. Поряд із цим 57 % опитаних вказали, що на формування негативного соціально-психологічного клімату в колективі впливають негативні особисті якості членів колективу; 39 % – недостатнє культурне, моральне, правове виховання; 13,5 % – недоліки в контролі за дисципліною; 8 % – недоліки відбору кадрів; 5,8 % – традиції, що існують у колективі.

Дослідження також показало, що 8,5 % респондентів вважають, що основною причиною вчинення насильницьких злочинів працівниками органів внутрішніх справ є численні приклади з боку колег, а 15 % респондентів вказали, що морально-психологічний клімат у підрозділах є фактором, який має вирішальне значення для існування насильницької злочинності в ОВС.

Недосконалість контролю за дотриманням законності працівниками ОВС. Нині визнається, що діяльність МВС повинна бути прозорою (за винятком певної частини слідчих та оперативно-розшукових дій) для забезпечення її гласності, можливості контролювання законності та ефективності з боку державних органів і населення. Суспільне призначення громадського контролю полягає в тому, що він служить засобом визначення відповідності дій ОВС на шляху досягнення мети, виявлення причин відхилення від них, розробки заходів, що протидіють виявленим відхиленням [4, с.22]. Проте слід констатувати, що наразі спостерігаються вади в організації не лише громадського контролю, але й відомчого, у тому числі з боку ряду керівників.

Багато керівників підрозділів, недооцінюючи індивідуально-виховну роботу з підлеглими, самоусунулися від неї. Дослідження вітчизняних фахівців показали, що 22,6 % опитаних працівників органів внутрішніх справ указали, що в їх колективах практично був відсутній аналіз морально-психологічного клімату з боку керівництва підрозділів. Від 20,9 % до 28,2 % начальників райвідділів також засвідчили те, що у своїй роботі не використовують ніяких методичних розробок для формування професійних навичок, елементів психологічної стійкості підлеглих, подолання ними професійної деформації [1, с.310].

Наше дослідження показало, що у 77,5 % випадків характеристика особистості засудженого-працівника ОВС, який вчинив насильницький злочин, що міститься в матеріалах справи й у показаннях свідків – позитивна, що, на наш погляд, свідчить про певні недоліки в контролі й оцінці особистих якостей працівників органів внутрішніх справ при проходженні служби з боку керівництва і відповідних органів. *Саме відсутність належного контролю з боку керівників підрозділів дозволяє існувати такому високому рівню групової злочинності працівників органів внутрішніх справ, коли співучасниками злочинів (зокрема насильницьких) у багатьох випадках є працівники одного підрозділу органів внутрішніх справ.*

Проведені МВС України перевірки роботи

інспекцій по особовому складу УМВС областей показують, що службові розслідування проводяться поверхово, без вивчення причин і умов вчинених злочинів, без принципової оцінки дій підлеглих. За фактами порушення кримінальних справ службові розслідування у 50 % випадків можуть здійснюватися самими керівниками міськрайлінорганів, чий підлеглі вчинили злочини. У результаті правопорушники часто звільняються за власним бажанням, їхні керівники не аналізують причин ганебних для ОВС фактів, самоусуваються від роботи з попередження негативних явищ у колективах [5, с.100] і навіть намагаються приховати від міністерства інформацію про порушення кримінальних справ у відношенні підлеглих [1, с.301-303].

Негативні тенденції стану законності в лавах працівників органів внутрішніх справ також обумовлюються відсутністю належного контролю на рівні УМВС. Так, серед причин та умов порушень дисципліни і законності працівниками органів внутрішніх справ фахівці визначають: безвідповідальність і безконтрольність з боку керівництва УМВС в областях за втіленням у життя рішень колегії МВС на місцях; відсутність належної роботи кураторів УМВС в областях має наслідком необізнаність щодо істинного стану справ на місцях, і як наслідок – неможливість впливу на нього; не доведення керівниками вимог колегій до відома особового складу міськрайлінорганів [5, с.108-109].

На стан законності в ОВС вагомий вплив має недостатній контроль із боку населення в особі різних неурядових і громадських організацій. “Тільки населення, структурно організоване в межах розвинутого громадянського суспільства, може здійснити дієвий контроль за законністю в роботі муніципальних органів охорони громадського порядку” [6, с.155]. Діяльність зазначених організацій в останні роки поступово активізується. Однак у багатьох підрозділах та службах робота громадських формувань йде формально, “на папері” [7, с.67]. Бажаного рівня взаємодії міліції з населенням, на жаль, ще не досягнуто. Про це свідчать численні наукові дослідження цієї проблеми [8-10].

Набула актуальності потреба створення

нових, більш об'єктивних статистичних критеріїв виміру стану дисципліни та законності серед особового складу органів внутрішніх справ, що дозволило би намітити нові стратегії виховної роботи з працівниками, аналізу детермінант порушення дисципліни й законності в органах внутрішніх справ.

Потрапляння на службу в органів внутрішніх справ осіб з кримінальною спрямованістю особистості та недосконалість методик їх виявлення. У результаті існуючих недоліків кадрового відбору на службу в ОВС потрапляють особи з кримінальною спрямованістю особистості, для яких служба в органів внутрішніх справ є лише засобом здійснення злочинної діяльності.

Саме недосконалість методик виявлення зазначених осіб як при прийнятті на службу, так й під час її проходження є фактором детермінації значної частини насильницьких злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ. Крім того, завдяки недосконалості процедури кадрового відбору, як вже зазначалося раніше, на службу в органів внутрішніх справ потрапляють й особи з різними психічними аномаліями, що зумовлює вчинення певної частки злочинів, що розглядаються, особливо сексуальних. Слід зазначити, що ця проблема є актуальною не лише для українських правоохоронців, але й для поліції країн Європейського Союзу.

Наприклад, показовим у цьому плані є злочин, вчинений німецьким поліцейським лейтенантом Морицем Унтроєм і його підлеглими, які ввірвалися в будинок Гізелі Кунштюк, яка перебувала із братом у будинку після святкування свого дня народження, і вчинили групове зґвалтування. Спочатку поліцейські зґвалтували брата Гізелі, використовуючи при цьому предмети службового екіпірування - наручники, портативну радіостанцію й домкрат патрульної машини. Потім була зґвалтована сама Гізела Кунштюк. Пізніше в клініці були зафіксовані: розрив ануса, множинні гематоми від ударів хлостом, синці на зап'ястях і гомілкях від мотузок, якими злочинці зв'язали свою жертву. Цією справою зайнялося Управління поліції округу Букстехудер Хайде. При огляді у патрульному авто

Морица Унтроя був виявлений батіг, сталеві щипці, шкіряна білизна й маски П'єро й Коломбіни, а також незареєстрований арбалет. На думку співробітників правозахисної організації Gay Awareness справа Гізелі характерна для німецької поліції, співробітники якої у своїй моральній розбещеності зайшли вже зовсім далеко. Садомазохізм набув у середовищі німецьких поліцейських характер епідемії [11].

Викладене уможливорює висновок, що значну роль в детермінації злочинів цього виду грає негативна корпоративність працівників щодо девіантної поведінки колег, яка формується ще на стадії професійного навчання, та дефекти морально-психологічного клімату в підрозділах органів внутрішніх справ у поєднанні з вадами організації як громадського, так й відомчого контролю, у тому числі безпосередньо з боку низки керівників. Основним фактором детермінації злочинів, що розглядаються, є потрапляння на службу в ОВС осіб з кримінальною спрямованістю особистості та недосконалість методик їх виявлення як при прийнятті на службу, так й під час проходження служби. Саме врахування загальних факторів детермінації насильницько-корисливих злочинів та зґвалтувань, загальних факторів насильницької злочинності працівників органів внутрішніх справ та безпосередньо специфіки детермінації злочинів розглянутого виду, лежить в основі ефективного попередження цього негативного явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартыненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины : монография / О. А. Мартыненко. – Х. : Изд-во ХНУВС, 2005. – 468 с.
2. Ігнатов О. Кримінологічна характеристика насильницьких злочинів серед працівників міліції / О. Ігнатов // Право України. – 2005. – № 6. – С. 71-75.
3. Варыгин А. Н. Преступность сотрудников органов внутренних дел и воздействие на нее / А. Н. Варыгин ; под ред. Б. Т. Разгильдиева. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2003. – 221 с.

4. Андрійко О. Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Андрійко О. Ф. – К., 1999. – 378 с.

5. Шалгунова С. А. Кримінально-правові та кримінологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. А. Шалгунова. – К., 1999. – 203 с.

6. Доценко О. С. Організація управління міліцією громадської безпеки в сучасних умовах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Доценко О. С. – К., 2003. – 200 с.

7. Синявська О. Ю. Засоби забезпечення службової дисципліни в органах внутрішніх справ України (організаційно-правові питання) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Синявська О. Ю. – Х., 2001. – 200 с.

8. Бандурка О. М. Партнерські взаємовідносини між населенням і міліцією : підручник / О. М. Бандурка, В. О. Соболев, В. І. Московець. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 348 с.

9. Джафарова О. В. Правові основи партнерства міліції і населення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Джафарова О. В. – Х., 2003. – 206 с.

10. Соболев В. О. Міліція і населення – партнери / В. О. Соболев, Г. В. Попова, В. О. Болотова, В. І. Московець ; за заг. ред. проф. О. Н. Ярмиша. – Х. : Ун-т внутр. справ, 2000. – 93 с.

11. Их нравы: полицейские-насилыники в Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sextalk.ru/showthreaded.php?Cat=&Board=trep&Number=49722&page>.

Игнатов О. М. Детерминация насильнических злочинів, що вчиняються працівниками ОВС поза сферою сімейно-побутових відносин та не пов'язані з службовою діяльністю / О. М. Ігнатов // Форум права. – 2008. - № 3. – С. 208-212 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08ianzsd.pdf>

Аналізуються особливості детермінації насильнических злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ поза сферою сімейно-побутових відносин та не пов'язаних з службовою діяльністю. Розглядаються такі фактори детермінації, як: дефекти морально-психологічного клімату в підрозділах органів внутрішніх справ, вади організації громадського та відомчого контролю, недоліки кадрового відбору тощо.

Игнатов А.Н. Детерминация насильственных преступлений, которые совершаются работниками ОВД вне сферы семейно-бытовых отношений и не связаны со служебной деятельностью

Анализируются особенности детерминации насильственных преступлений, совершаемых работниками органов внутренних дел вне сферы семейно-бытовых отношений и не связанных со служебной деятельностью. Рассматриваются такие факторы детерминации, как: дефекты морально-психологического климата в подразделениях органов внутренних дел, недостатки организации общественного и ведомственного контроля, недостатки отбора кадров и др.

Ignatov A.N. Determining of Violent Crimes Committed By Police Officers Out of Family Sphere and Policing Service

The article is devoted to problem of determining of violent crimes committed by police officers out of family sphere and policing service. In the sphere of attention has get as determinants like as: the defects of moral-psychology climate in the departments of organs of internal affairs, some miseries of organization social and servicing control, miseries of personal-completing and some else.